

УДК 793.3

Цитування:

Герц І. І. Історія розвитку професійного відбору у системі хореографічної освіти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. № 2. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 140-145.

Герц Ірина Іванівна,
доцент кафедри хореографічного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3721-9594>
ira-herts@ukr.net

Hertz I. (2020). The history of the development of professional selection in the system of choreographic education. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 140-145 [in Ukrainian].

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ У СИСТЕМІ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Мета статті – розкрити історію розвитку професійного відбору в системі вітчизняної хореографічної освіти. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні таких методів, як теоретичний аналіз й узагальнення літературних джерел. **Наукова новизна** полягає в комплексному вивченні історії розвитку професійного відбору у системі хореографічної освіти, а також порівняльному аналізі відповідних методичних розробок. **Висновки.** Історію початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти умовно можна поділити на 2 етапи: донауковий (до 1941 року) і науковий (після 1941 року). Існуючі на сьогоднішній день правила вступних випробувань до професійних хореографічних навчальних закладів ґрунтуються на оцінюванні модельних антропометричних показників абітурієнтів, розроблених у 1941 році, а структура і зміст відбору лише частково змінилися з 1963 року. В основі критеріїв оцінювання фізичних якостей - емпіричний досвід, накопичений у системі хореографічної освіти за майже 300 років. Критеріями відбору є: тип статури, витягнуті лінії тіла, відсутність зовнішніх дефектів статури; функціональні можливості опорно-рухового апарату; швидко-силові здібності, перш за все, пов'язані з виконанням стрибкової техніки; координаційні здібності (ритмічні). Оцінювання одержуваних у ході тестування абітурієнтів даних здійснюється виключно на основі особистого досвіду викладачів-фахівців, тобто відсутні оцінювально-нормативні таблиці, що суперечить загальним вимогам до системи відбору в подібних видах діяльності.

Ключові слова: хореографічна освіта, початковий професійний відбір, лікарсько-педагогічний і художній огляд абітурієнтів.

Герц Ірина Іванівна, доцент кафедри хореографічного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

История развития профессионального отбора в системе хореографического образования

Цель статьи – раскрыть историю развития профессионального отбора в системе отечественного хореографического образования. **Методология исследования** основана на применении таких методов, как теоретический анализ и обобщение литературных источников. **Научная новизна** заключается в комплексном изучении истории развития профессионального отбора в системе хореографического образования, а также сравнительном анализе соответствующих методических разработок. **Выводы.** Историю начального профессионального отбора в системе хореографического образования условно можно разделить на 2 этапа: донаучный (до 1941 года) и научный (после 1941 года). Существующие на сегодняшний день правила вступительных экзаменов в профессиональных хореографических учебных заведениях основываются на оценке модельных антропометрических показателей абитуриентов, разработанных в 1941 году, а структура и содержание отбора только частично изменились с 1963 года. В основе критериев оценки физических качеств - эмпирический опыт, накопленный в системе хореографического образования за почти 300 лет. Критериями отбора являются: тип телосложения, вытянутые линии тела, отсутствие внешних дефектов телосложения; функциональные возможности опорно-двигательного аппарата; скоростно-силовые способности, прежде всего, связанные с выполнением прыжковой техники; координационные способности (ритмические). Оценивание получаемых в ходе тестирования абитуриентов данных осуществляется на основе личного опыта преподавателей-специалистов, то есть отсутствуют оценочно-нормативные таблицы, что противоречит общим требованиям к системе отбора в подобных видах деятельности.

Ключевые слова: хореографическое образование, начальный профессиональный отбор, лечебно-педагогический и художественный осмотр абитуриентов.

Hertz Iryna, associate professor of the choreographic art department, Kyiv National University of Culture and Arts

The history of the development of professional selection in the system of choreographic education

The purpose of the article is to reveal the history of the development of professional selection in the system of domestic choreographic education. **The methodology** is based on the use of such methods as theoretical analysis and generalization of literary sources. **The scientific novelty** consists of a comprehensive study of the history of the development of professional selection in the system of choreographic education, as well as a comparative analysis of relevant methodological developments. **Conclusions.** The history of the initial professional selection in the system of choreographic education can be divided into 2 stages: pre-scientific (until 1941) and scientific (after 1941). The current rules for entrance examinations in professional dance schools are based on an assessment of the model anthropometric indicators of applicants developed in 1941, and the structure and content of the selection have only partially changed since 1963. The criteria for assessing physical qualities are based on empirical experience accumulated in the system of choreographic education for almost 300 years. The selection criteria are: body type, elongated lines of the body, the absence of external body defects; functionality of the musculoskeletal system; speed-power abilities, primarily related to the implementation of the hopping technique; coordination abilities (rhythmic). The evaluation of data obtained in the course of testing of applicants is based on the personal experience of specialist teachers, that is, there are no evaluation-regulatory tables, which contradicts the general requirements for the selection system in such activities.

Key words: choreographic education, initial professional selection, medical-pedagogical and artistic examination of applicants.

Актуальність теми дослідження. Система початкового професійного відбору, особливо у видах діяльності, безпосередньо пов'язаних з можливостями тіла, зокрема хореографічним мистецтвом, дає змогу виявити найбільш підходящих кандидатів серед абітурієнтів, що в підсумку визначає успішність навчання. Ця система в основі своїй повинна враховувати особливості майбутньої професійної діяльності. Професійне хореографічне мистецтво має цілий ряд ознак, які дають підстави виокремити його в унікальне, відмінне від інших, явище. Являючи собою естетичний вид фізичної активності, воно безпосередньо залежить від виконавця - танцівника чи артиста балету. Артист балету повинен володіти певними фізичними якостями, які дають йому змогу одержати й засвоїти відповідні знання, вміння і навички для реалізації техніко-виконавської складової професії. Крім того, він повинен відповідати певним зовнішнім характеристикам, які можуть бути виражені, в тому числі, і за допомогою антропометричних вимірів та індексів, які визначаються в контексті хореографічного мистецтва як естетичні вимоги. Все це накладає певні обмеження на коло тих, хто бажає присвятити себе цьому виду професійної діяльності. Помилки в системі початкового професійного відбору неминуче позначаються на рівні освоєння учнем програми підготовки танцівників і призводять до надмірних фізичних, емоційних та інших навантажень самих учнів та викладачів.

Необхідність вдосконалення початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти обумовлюється двома чинниками: зниженням загального рівня здоров'я підростаючого покоління, з одного боку, і підвищенням сучасних вимог до техніко-виконавських можливостей танцівників – з іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність проведення початкового професійного відбору завжди була невід'ємною частиною хореографічної освіти, проте перша науково-обґрунтована система вступних випробувань з'явилася лише в ХХ столітті [7]. Створенню цих правил передували науково-дослідницькі пошуки, що дали змогу встановити модельні антропометричні характеристики і конкретизувати вимоги до специфічних фізичних якостей абітурієнтів, необхідних для початку навчання хореографічному мистецтву. У 1960-х роках була розроблена і впроваджена процедура початкового професійного відбору в системі професійної хореографічної освіти [15]. Усі інші дослідники цієї проблеми [2; 4; 14] не коригували ні модельних антропометричних характеристик абітурієнтів, ні способи тестування й оцінювання результатів тестів специфічних фізичних якостей на вступних випробуваннях. Основна увага в цих роботах приділена розвитку виключно візуального оцінювання абітурієнтів з точки зору зовнішніх (естетичних) даних та фізичних якостей. Таким чином, проблема визначається протиріччями у сфері змісту початкового професійного відбору в системі вітчизняної хореографічної освіти.

Мета дослідження – розкрити історію розвитку професійного відбору в системі вітчизняної хореографічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Балет – один із не багатьох видів діяльності, який вимагає від людини не лише вміння володіти своїм тілом, а й максимально використовувати всі його можливості. Більше того, артист балету поєднує в собі одразу дві іпостасі – художника, який створює твори мистецтва, й «інструмент» [15, 56], за допомогою якого ці твори створюються. Цей «інструмент», тобто тіло артиста, повинне відповідати певному набору критеріїв і характеристик, при яких він буде

максимально ефективно виконувати свою роботу. Стосовно хореографічного мистецтва в якості таких критеріїв і характеристик можуть виступати певні фізичні якості. Крім того, необхідно враховувати, що балет – це ще й естетичний вигляд рухової діяльності. Отже, до тіла танцівника висуватимуться вимоги, пов'язані не лише із силою, витривалістю тощо, а й із зовнішніми (естетичними) його даними, і перш за все – пропорційністю статури, яку можна оцінити за допомогою, в тому числі, антропометричних вимірювань. Усе це в сукупності висуває певні вимоги до системи підготовки артистів балету, включаючи початковий професійний відбір, його зміст, а також техніки, методи і методики діагностики абітурієнтів.

Значущість статури дитини для професійного заняття танцем була усвідомлена вже в кінці XVIII століття, коли в теорії і практиці хореографічного мистецтва на основі емпіричного досвіду були виведені закономірності між будовою тіла, можливостями людини і результативністю навчання, а, отже, і рівнем професійної майстерності танцівника. Наприклад, ще в Танцювальній школі під керівництвом французького танцівника і балетмейстера Ж. Б. Ланде одними з критеріїв відбору дітей, вироблених учителем танцю або балетмейстером, був вік: «від народження їх не більше кожному дванадцяти років» [11, 89], та зовнішня естетика абітурієнта: стрункість тіла і краса обличчя [9]. У свою чергу видатний французький балетмейстер Ж. Новерр у «Листах про танець і балети» (1760) серед завдань балетмейстерів і вчителів танцю вказує не лише навчання молодих танцівників, а й у професійний відбір. Закликаючи до вивчення музики, скульптури, живопису та багатьох інших мистецтв, він веде мову і про необхідність знань у галузі природничих і точних наук, зокрема анатомії [13, 88-89]. Таким чином, на чільне місце початку професійних занять танцем ставиться статура учня, оскільки саме з нею пов'язують досягнення найкращих результатів у майбутній професійній діяльності.

Розмірковуючи про систему підготовки танцівників, італійський танцівник, теоретик балету і балетмейстер К. Блазис особливу увагу звертає на функціональні можливості опорно-рухового апарату, зокрема виворотність, і пов'язує особливості статури і зростання з амплуа танцівника. До зовнішніх критеріїв відбору автор відносить особливості будови ніг, але основою відбору, на думку К. Блазиса, повинен бути емпіричний досвід учителя, на основі якого останній повинен визначити придатність дитини до заняття танцем. Серед об'єктивних критеріїв

оцінювання К. Блазис виокремлює будову ніг (перевага віддається іксоподібним ногам), вік (бажано 8 років), наявність виворотності, а також особливості зростання учня як чинник, що визначає амплуа танцівника [3].

Зазначені критерії професійного відбору в системі хореографічної освіти, тобто певні зовнішні (естетико-антропометричні) і функціональні можливості тіла, були привнесені і в практику вітчизняної хореографічної освіти. Однак протягом усього XIX століття структурована, така, що володіє набором критеріїв тестування й оцінювання отриманих результатів, система початкового професійного відбору в хореографічній освіті так і не була сформульована. У загальному вигляді основними критеріями при відборі були особисті уявлення педагогів-фахівців, основу яких становили параметри статури (в основному будова ніг) і функціональні показники опорно-рухового апарату (головним чином виворотність), а також вік (на межі препубертатного і пубертатного періодів онтогенезу). Вступні випробування склалися з двох турів - медичного огляду, на якому виявлявся загальний стан здоров'я абітурієнта, і педагогічного тестування, під час якого оцінювалися зазначені параметри, а також координаційні здібності [5; 8; 9].

Скласти уявлення про критерії відбору учнів на початку XX століття можна лише завдяки збереженим мемуарам і спогадам артистів балету і педагогів хореографічних училищ. Так, Х. П. Йогансон не лише досконало володів шведською гімнастикою, одним із найважливіших аспектів якої є чергування працюючих м'язів для зниження стомлюваності і збільшення працездатності, а й добре знав анатомію [6]. Його послідовник М. Г. Легат при побудові уроків також враховував особливості статури своїх учнів та роботу м'язів, задіяних у виконанні рухів [10]. В. Д. Тихомиров, «вивчаючи праці І. М. Сеченова, <...> відвідував анатомічні театри, щоб наочно вивчити будову людського тіла. На основі детального знання анатомії і фізіології людини В. Д. Тихомиров створив свою педагогічну систему, ввів у практику метод індивідуальної постановки корпусу, рук, голови та ніг» [15, 48]. Таким чином, можна припустити, що знання із сфери загального фізичного розвитку людини провідними хореографами не лише використовувалися в хореографічній практиці, а й застосовувалися на вступних випробуваннях.

У післяреволюційні роки розвиток хореографічного мистецтва, пошук нових форм балетного спектаклю, ускладнення виконавської танцювальної техніки обумовили необхідність зміни системи підготовки танцівників і системи

початкового професійного відбору. «До завдань хореографічної освіти входить підготовка таких кадрів, з якими можна було б будувати репертуар балетного спектаклю. <...> Першим обов'язком треба ретельно відбирати дітей при прийомі до школи. Завдання це дуже складне, рідко яка дитина не здається милою, привертають увагу тоненькі ніжки, ніби хороші форми. Діти завжди в більшості своїй здаються чарівними. Досвідчене наше око нерідко обманюється. Найстрашніше, коли дитяче маскування потроху зникає і дитина починає деформуватися, виявляється ряд дефектів фігури. <...>. Вся структура фігури сильно змінюється, і юнак чи дівчина часом набувають вигляду, майже неприйнятної для сцени» [1, 86]. З цієї причини перед медичним пунктом Ленінградського хореографічного технікуму була сформульована проблема: «... Відбір бажаючих вступити до хореографічного училища має виняткове значення для правильної постановки хореографічної освіти. Недоліки відбору часто шкідливо відображаються не лише на учнях, а й на всьому навчальному процесі. Неправильний відбір викликає значні мимовільні витрати праці і часу у педагогів та учнів» [7, 9]. Для вирішення цієї проблеми «довелося ретельно вивчати вплив спеціальних фізичних вправ на організм дитини, зіставляти спостереження над функціями різних органів і систем (серце, легені, обмін речовин) при своєрідному фізичному навантаженні. Треба було вивчити патологію балетної праці, звертаючи увагу на аналіз найбільш частих балетних травм, на вироблення методів попередження цих травм і методику їх лікування» [7, 10]. Систематичні обстеження учнів хореографічного технікуму та артистів балету дали змогу отримати величезну кількість інформації про особливості статури танцівника. «Багаторічні спостереження свідчать, що основне значення для учнів балетної школи (відповідно і для артистів балету) має статура» [7, 14]. Таким чином, отримані під час дослідження результати дали можливість не лише обґрунтувати деякі вже існуючі критерії початкового професійного відбору, а й конкретизувати їх. Перша науково-обґрунтована система початкового професійного відбору до хореографічних навчальних закладів, викладена в методичному посібнику «Основи медичного відбору вступників до хореографічних училищ» [7] (1941), передбачала два види огляду: лікарсько-педагогічний і художній.

До завдань лікарсько-педагогічного огляду входили такі завдання: 1) оцінювання типу статури; 2) загальний стан здоров'я абітурієнта. Всі вимірювання й оцінювання виконувалися спільно медичним персоналом і педагогічним колективом зі спеціальних танцювальних

дисциплін. До завдань художнього перегляду входило визначення координаційних здібностей на основі тестування відчуття ритму, музичності і танцювальної пам'яті. Зіставлення розроблених у 1941 році правил відбору та відомостей про існуючі протягом XIX – початку XX століть вимоги до абітурієнтів при вступі до професійних хореографічних навчальних закладів свідчить, що:

- нова система в основі своїй дотримувалася вже існуючого алгоритму проведення відбору - два тури (медичний та педагогічний). Різниця полягала в тому, що замість виключно медичного огляду з'явився лікарсько-педагогічний, який давав змогу оцінити не лише загальний стан здоров'я абітурієнта, а й спеціальні функціональні якості, необхідні для заняття танцем;

- була підтверджена теорія про важливість типу статури в хореографічному мистецтві. Цей елемент доповнюється прогностичною методикою. Отже, з високою ймовірністю можна припустити (з огляду на існуючу в системі хореографічної освіти інтегральну теорію взаємозв'язку зовнішніх і функціональних показників організму), ефективність застосування цієї методики для хореографічного мистецтва, при збереженні вікових критеріїв (8,5 – 9 років).

Здійснені в 1930-х роках дослідження підтвердили вже наявні в системі хореографічної освіти теорії щодо початкового професійного відбору, доповнили їх прогностичними методиками, а також сформулювали чіткі критерії за антропометричними і віковими показниками. Крім того, було складено комплекс з оцінювання функціонального стану опорно-рухового апарату, тобто тестування фізичних якостей. Однак цей комплекс не володів нормативно-оцінювальною базою, що може свідчити про певну суб'єктивність при проведенні тестів. Таким чином, у середині XX століття відбулося теоретичне осмислення і практична перевірка накопиченого в системі хореографічної освіти емпіричного досвіду щодо початкового професійного відбору. Слід зазначити, що до системи відбору не увійшло тестування функціонального стану серцево-судинної і дихальної систем (важливість яких при заняттях фізичними навантаженнями на той час уже була доведена).

Іншою значущою працею у сфері початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти став «Методичний посібник з прийому до хореографічних училищ» [12] (1963). Одним із чинників, що дали поштовх до перегляду існуючих правил, стала необхідність співвіднесення систем

хореографічної та загальної освіти. Це призвело до того, що прийом до хореографічних навчальних закладів почав здійснитися не на підставі віку (8,5–9 років), а на підставі переходу дитини в 5-й клас загальноосвітньої школи. При збереженні правил відбору, викладених у 1941 році, в цьому посібнику був розроблений новий алгоритм проведення вступних випробувань у 3 тури: 1-й і 3-й тури - педагогічна діагностика; 2-й тур - медичний огляд.

До завдань педагогічної діагностики входили: визначення зовнішніх сценічних даних на основі аналізу пропорційності статури за схемою В. М. Шевкуненка (1935) та окремих частин тіла (голова, шия, плечовий пояс, руки, хребетний стовп, грудна клітка, живіт, ноги, стопа); визначення фізичних професійних даних (виворотність, підйом стопи, балетний крок, стрибок і гнучкість); визначення музичних, танцювальних і ритмічних здібностей абітурієнтів. До завдань медичного відбору увійшов всебічний огляд здоров'я вступників, включаючи оцінювання серцево-судинної системи. Крім того, в нових правилах було розширено список протипоказань до вступу з медичної точки зору і більш детально прописаний алгоритм оцінювання професійних функціональних показників організму. Тим часом, оцінювання функціональних показників загального фізичного розвитку все ще не було представлено в системі відбору. З переваг нових правил можна відзначити опис процедури вимірювання фізичних якостей, необхідних для заняття хореографічним мистецтвом. Однак оцінювання отриманих результатів, залишаючись поза межами оцінювальних таблиць, здійснювалося за принципом «є ознака» / «нема ознаки».

У 1987 році І. А. Баднін запропонував нові правила відбору [2, 200-205], проте вони практично повністю повторювали попередні, хоча їх відмінною рисою стало, зокрема, визначення темпераменту абітурієнта, необхідність присутності на 1 турі огляду ортопеда і педіатра, що посилило значення медичного огляду в системі відбору до професійних хореографічних навчальних закладів. Згодом, у 1994 році Т. І. Васильєва розробила навчально-методичний посібник, присвячений відбору дітей для занять класичним танцем, – «Тим, хто хоче вчитися балету» [4], в якому автор повертається до співвідношення і завдань турів методичного посібника 1963 року. Т. І. Васильєва пропонує проводити постійне обстеження фізичного розвитку учнів з метою його прогнозування і своєчасного коректування: «... рекомендується при прийомі дітей для навчання класичному танцю заповнювати

індивідуальні (особисті) карти професійних даних за спеціально розробленою оцінювальною формою. Така карта дає змогу постійно тримати в центрі уваги особливості будови тіла дитини, стежити за фізичними змінами (в тому числі і професійними даними), допомагає цілеспрямовано виправляти недоліки і вдосконалювати професійні дані» [4, 45].

П. О. Сілкіним були розроблені «Рекомендації з проведення прийому дітей до професійних хореографічних навчальних закладів для підготовки за напрямом “хореографічне мистецтво”, освітня програма “артист балету”» [14]. У цій роботі основна увага приділена безпосередньо методам оцінювання (виключно на основі власного емпіричного досвіду членів комісії) професійних даних абітурієнтів, які вступають на виконавський факультет професійних хореографічних навчальних закладів, а також зовнішніх естетичних ознак. Однак ця система нічого принципово нового не внесла в початковий професійний відбір, залишаючись у межах усіх попередніх робіт з проблеми початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти.

Наукова новизна полягає в комплексному вивченні історії розвитку професійного відбору у системі хореографічної освіти, а також порівняльному аналізі відповідних методичних розробок.

Висновки. Історію початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти умовно можна поділити на 2 етапи: донауковий (до 1941 року) і науковий (після 1941 року). Існуючі на сьогоднішній день правила вступних випробувань до професійних хореографічних навчальних закладів ґрунтуються на оцінюванні модельних антропометричних показників абітурієнтів, розроблених у 1941 році, а структура і зміст відбору лише частково змінилися з 1963 року.

В основі критеріїв оцінювання фізичних якостей – емпіричний досвід, накопичений у системі хореографічної освіти за майже 300 років. Критеріями відбору є: тип статури, витягнуті лінії тіла, відсутність зовнішніх дефектів статури; функціональні можливості опорно-рухового апарату; швидкісно-силові здібності, перш за все, пов'язані з виконанням стрибкової техніки; координаційні здібності (ритмічні). Оцінювання одержуваних у ході тестування абітурієнтів даних здійснюється виключно на основі особистого досвіду викладачів-фахівців, тобто відсутні оцінювально-нормативні таблиці, що суперечить загальним вимогам до системи відбору в подібних видах діяльності. Таким чином, на відміну від хореографічного мистецтва

та системи хореографічної освіти, які постійно розвиваються, початковий професійний відбір є практично застиглою системою, яка мало піддалася змінам за останні майже 100 років, що ставить під сумнів об'єктивність та ефективність початкового професійного відбору в системі хореографічної освіти. Це зумовлює потребу звернути особливу увагу на цю проблему викладачів-педагогів, дослідників і балетмейстерів.

Література

1. Агриппина Яковлевна Ваганова : статьи, воспоминания, материалы : [сборник / ред. : Н. Д. Волков, Ю. И. Слонимский]. Ленинград; Москва: Искусство, 1958. 342 с.
2. Баднин И. А. Охрана труда и здоровья артистов балета: учеб. пособие. Москва: Медицина, 1987. 208 с.
3. Блазис К. Искусство танца : извлечение из кн. "Manuel complet de la tance" / пер. с фр. О. Н. Брошниковской. Ленинград ; Москва : Искусство, 1937. 85 с.
4. Васильева Т.М. Тем, кто хочет учиться балету. Правила приёма детей в балетные школы и методика обучения классическому танцу : учеб.-метод. пособие. Москва: Изд-во «ГИТИС», 1994. 157 с.
5. Вечеслова Т.Я. О том, что дорого. Ленинград: Сов.композитор, 1984. 200 с.
6. Вольнский А.Л. Книга ликований. Москва : «Актёр. Режиссёр. Театр», 1992. 229 с.
7. Дембо Н. А. Основы медицинского отбора поступающих в хореографические училища. Ленинград: [б. и.], 1941. 56 с.
8. Карсавина Т.П. Театральная улица. Ленинград : Искусство, 1971. 247 с.
9. Красовская В.М. Русский балетный театр от возникновения до середины XIX века. Ленинград; Москва, 1958. 309 с.
10. Лопухов Ф.В. Хореографические откровенности. Москва: Искусство, 1972. 215 с.
11. Материалы по истории русского балета. 200 лет Ленинградского Государственного хореографического училища 1738-1938 : [в 2 т.]. / сост. М. Борисоглебский. [Ленинград]: Ленинградское гос. хореограф. училище, 1938-1939. Т. 1 : Прошлое балетного отделения Петербургского театрального училища, ныне Ленинградского государственного хореографического училища [1738-1888]. 380 с.
12. Методическое пособие по приему в хореографические училища / сост. С.С. Холфина, М.Ф. Иваницкий. Москва : МАХУ, 1963. 49 с.
13. Новерр Ж.-Ж. Письма о танце и балетах. Ленинград ; Москва : Искусство, 1965. 375 с.
14. Силкин П. А. Рекомендации по проведению приема детей в профессиональные хореографические учебные заведения для подготовки по направлению «Хореографическое искусство», образовательная программа «Артист балета». 2-е изд., испр. Санкт-Петербург: Академия Русского балета им. А. Я. Вагановой, 2010. 37 с.
15. Холфина С.С. Воспоминания мастеров московского балета. Москва : Искусство, 1990. 377 с.

References

1. Agrippina Yakovlevna Vaganova: articles, memoirs, materials. (1958). Leningrad; Moscow: Iskusstvo [In Russian].
2. Badnin, I. A. (1987). Occupational health and health of ballet dancers. Moscow: Medicina [In Russian].
3. Blazis, K. (1937). Art of dance: extract from the book. "Manuel complet de la tance," lane.withfr. O. N. Broshnikovskoy. Leningrad; Moscow: Iskusstvo [In Russian].
4. Vasilyeva, T. M. (1994). Those who want to learn ballet. Rules of admission of children to ballet schools and methods of teaching classical dance. Moscow: GITIS [In Russian].
5. Vecheslova, T. Ya. (1984). About what is expensive. Leningrad: Sovetskiy kompozitor [In Russian].
6. Volynsky, A. L. (1992). Book of glee. Moscow: «AktYor. RezhissYor.Teatr» [In Russian].
7. Dembo, N. A. (1941). Basics of medical selection for entering choreographic schools. Leningrad [In Russian].
8. Karsavina, T.P. (1971). Teatralnaya street. Leningrad: Iskusstvo [In Russian].
9. Krasovskaya, V.M. (1958). The Russian Ballet Theater from the beginning till the middle of the XIX century. Leningrad; Moscow [In Russian].
10. Lopukhov, F.V. (1972). Choreographic frankness. Moscow: Iskusstvo [In Russian].
11. Materials on the history of Russian ballet. 200 years of the Leningrad State Choreographic School 1738-1938. Compiler M. Borisoglebsky. Leningradskoe gosudarstvennoe horeograficheskoe uchilische, 1938-1939. Volume 1: The past of the ballet department of the Petersburg Drama School, now the Leningrad State Choreographic School, 1738-1888. [In Russian].
12. Methodological manual for admission to dance schools. 1963. Comp. S.S. Holfina, M.F. Ivanitsky. Moscow: Moskovskoe horeograficheskoe uchilische [In Russian].
13. Noverr, J.-J. (1965). Letters about dance and ballets. Leningrad; Moscow: Iskusstvo [In Russian].
14. Silkin, P. (2010). Recommendations on the admission of children to professional choreographic educational institutions for training in the direction "Choreographic Art", the educational program "The Ballet Dancer". 2nd ed., Rev. St. Petersburg: Akademiya Russkogo baleta im. A. Ya. Vaganovoy [In Russian].
15. Holfina, S. S. (1990). Memoirs of Moscow ballet masters. Moscow: Iskusstvo [In Russian].

*Стаття надійшла до редакції 24.01.2020
Прийнято до друку 23.02.2020*